

LBRIS

We know
books

**Diana Dănișor
Nicolae Popa
Gheorghe Dănișor**

Filosofia dreptului Fundamentele justiției

**Editura C.H. Beck
București 2024**

§3. Aristotel și întemeierea justiției politice: de la înțelepciunea speculativă la calea de mijloc	32
§4. Critica filosofiei politice a lui Aristotel: între individualism și probleme etice	36
Concluzii. Metamorfoza societății antice grecești: de la autoritarism la recunoașterea libertății individuale	37
Capitolul II. Tranziția către dreptul roman: apariția fundamentelor dreptului privat și căutarea libertății individuale	39
Secțiunea 1. Armonia virtuții: Cicero și fundamentele justiției în filosofia și politica Romei antice	40
§1. Cicero: artizan al dialogului dintre filosofie și politică în epoca romană	40
§2. Cicero și căutarea binelui suprem: între virtute, rațiune și conformitatea cu natura	41
§3. Cicero: fundația morală a politicului și juridicului prin intermediul căutării binelui suprem	41
Secțiunea a 2-a. Seneca: între stoicism, morală și neîncrederea în politică.....	43
§1. Stoicul Seneca: viața și opera unui filosof în fața tumultului politic.....	43
§2. Seneca: individualism și politică în lumina stoicismului	43
Secțiunea a 3-a. Evoluția dreptului roman: jurisconsulți, surse și principii	44
Concluzii. De la libertatea individuală la justiția etică: moștenirea durabilă a dreptului roman	45
Capitolul III. Sfântul Toma din Aquino: un pionier al gândirii medievale	47
Secțiunea 1. Viața și opera arhitectului gândirii medievale și apărătorului moștenirii dominicane	47
Secțiunea a 2-a. Filosofia tomistă: între rațiune, credință și armonie universală	47
Secțiunea a 3-a. Concepția despre drept la Sfântul Toma din Aquino: între esență, existență și rațiune	48
Secțiunea a 4-a. Concepția despre drept și stat a Sfântului Toma din Aquino: între ordine naturală și bine comun	49
Secțiunea a 5-a. Contestarea filosofiei tomiste: între intelect și voință	50
Concluzii. Sub lupă: Sfântul Toma din Aquino, arhitect al gândirii medievale	51
Capitolul IV. Nominalismul în Evul Mediu: „Cearta universalilor”, ambiguitatea aristotelică și impactul său asupra domeniului juridic	52
Secțiunea 1. Duns Scot: franciscanul scoțian	52
§1. Duns Scot: voința eliberată și ascensiunea individualismului	52
§2. Revoluția nominalistă: libertatea, credința și declinul dreptului	53
§3. Triumful voinței asupra intelectului și asupra echilibrului relațiilor: concepția dreptului conform lui Duns Scot și influența sa asupra pozitivismului juridic modern	54

Secțiunea a 2-a. Guillaume d'Ockham: nominalism, voință divină și construcție a ordinii juridico-politice	55
§1. Nominalismul juridic: Guillaume d'Ockham și revoluția fundamentelor juridice	56
§2. Revoluția nominalistă în gândirea juridică: de la ordinea naturală la supremația voinței individuale	57
Concluzii. Nominalismul în Evul Mediu: revoluția universaliiilor, voința suverană și pozitivismul juridic	58

Partea a II-a. Evoluția dreptului natural: de la umanism la modernitate 59

Capitolul I. Tranziția către dreptul natural umanist: Grotius și Pufendorf 61

Secțiunea 1. Hugo Grotius: între condei și spadă	61
§1. Hugo Grotius: o viață de erudiție și de încercări	61
§2. Emergența unei noi viziuni a dreptului bazată pe rațiune și sociabilitate	62
§3. Fundamentele dreptului civil: între voința umană și principiile sociale	62
§4. Fundamentele puterii suverane: contractul social în teoria suveranității	63
Secțiunea a 2-a. Contribuția morală a lui Pufendorf la dreptul natural: între sociabilitate și consimțământ	64
Secțiunea a 3-a. Montesquieu: arhitect al gândirii politice moderne	66
§1. Montesquieu: magistrat, scriitor și arhitect al fundamentelelor politicii moderne	66
§2. Montesquieu și critica luminată a puterii feudale: reflecții asupra formelor de guvernământ și separației puterilor	67
Concluzii. Tranziția către dreptul natural umanist	69

Capitolul II. Luminile rațiunii: raționalismul modern 70

Secțiunea 1. René Descartes: filosoful îndoielii și al rațiunii	70
§1. Fundamentele unei vieți și opere revoluționare	70
§2. Fundamentele modernității filosofice și politice	70
Secțiunea a 2-a. Spinoza: ereticul care a sfidat dogmele	72
§1. Trezirea conștiinței la Spinoza: conflicte și rebeliune în viața unui iconoclast	72
§2. Filosoful libertății și al cunoașterii: între imanență și libertate	72
§3. Gândirea politică a lui Spinoza: rebeliune intelectuală, contract social și căutare infinită a libertății	73
Secțiunea a 3-a. Leibniz: filosoful lumilor infinite	74
§1. Leibniz, copilul minune al gândirii	74
§2. Leibniz: monadele independenței – fundamentul ordinii universale.....	74
Concluzii. Scrieri de rațiune: Descartes, Spinoza, Leibniz și căutarea modernă a adevărului	75

Capitolul III. Contractul social: motoarele neașteptate ale armoniei colective 77

Secțiunea 1. Leviatanul gândirii: Thomas Hobbes	77
§1. Viața și opera: fulgerul Leviatanului	77

§2. Principiile științei: între credință și rațiune, strălucirea erudiției	78
§3. Hobbes și statul totalitar: analiza critică a viziunii politice a Leviatanului.....	78
§4. Hobbes și statul totalitar: analiză critică a viziunii politice a Leviatanului.....	80
Secțiunea a 2-a. John Locke: de la exil la Revoluție, arhitect al gândirii liberale din secolul al XVII-lea	81
§1. John Locke: între rațiune și Revoluție	81
§2. Concepția empiristă a lui John Locke despre cunoaștere	81
§3. John Locke și legitimitatea consensului	82
§4. Locke și fundamentul liberalismului: limitarea puterii și apărarea drepturilor individuale	84
§5. Între libertate individuală și riscuri sociale: analiză critică a gândirii politice a lui Locke	84
Secțiunea a 3-a. Jean-Jacques Rousseau: portretul unui filosof rătăcitor și revoluționar	85
§1. Rousseau: între idealism și singurătate revoltătoare	85
§2. Libertatea naturală și contractul social: Rousseau – despre tranziția de la starea de natură la societate	86
§3. Contractul social: fundament ideal al societății politice conform lui Rousseau	87
§4. Contractul social al lui Rousseau: naștere a unei societăți unite și indivizibile, suveranitate inalienabilă și voință generală iluminatoare.....	88
§5. Suveranitatea populară: fundamente, exercitare și limite conform lui Rousseau	89
§6. Dinamica relației dintre suveranitate și guvernământ în viziunea lui Rousseau	89
§7. Provocările doctrinei rousseauiste: între libertatea individuală și riscurile absolutismului	90
Secțiunea a 4-a. David Hume: arhitect al gândirii anticonstituționale	91
§1. Odiseea unui spirit scoțian	91
§2. Enigma Hume: scepticismul care limitează inteligența umană	92
§3. Supremația sentimentului asupra rațiunii: Hume deconstruiește fundamentele contractului social	93
§4. Critică a concepției humiene și pledoarie pentru o abordare sensibil-rațională a moralei și a politicii	93
Concluzii. Locke, Rousseau și Hume – perspective asupra politicii moderne.....	95

Capitolul IV. Fundamentele gândirii: Immanuel Kant între rațiune și experiență	96
§1. De la modestie la măreție: portret intim al filosofului din Königsberg	96
§2. Limitele cunoașterii conform lui Kant: între fenomen și noumen	97
§3. Libertatea absolută: dincolo de legile scrise, metafizica morală a lui Kant luminează dreptul	98
A. Kant și fundația sacră a dreptului: între conservatorism și admirație pentru Revoluție	99
B. Kant și dreptul: între formalism implacabil și dualitate ontologică deconcertantă	100
§4. Contribuția lui Kant la fundamentele justiției	101

Capitolul V. Neokantianismul și orientările sale 102

Secțiunea 1. Emergența neokantianismului filosofic și răspunsurile sale la incoerențele kantiene	102
§1. Neokantianismul: reinterpretare, diversitate și reacție la pozitivism.....	102
§2. Critica radicală a lui Liebmann: deconstruirea dogmatismului kantian	102
§3. Armonia ambițioasă a lui Friedrich Paulsen: metafizică și știință în coexistență	103
§4. Alois Riehl și realismul kantian: echilibrul delicat între cogniție și metafizică	104
§5. Osvald Külpe: între psihologie experimentală și realism logico-epistemologic	105
§6. Revoluția Cassirer: funcționalism, gândire productivă și existență logică a obiectelor	105
Secțiunea a 2-a. Neokantianismul juridic: o reacție idealistă la provocările pozitivismului	106
§1. Giorgio del Vecchio: pionier al neokantianismului juridic	107
1.1. Parcursul strălucit al lui Giorgio del Vecchio	107
1.2. Concepția intersubiectivă a justiției conform lui Giorgio del Vecchio: o analiză a alterității, bilateralității și reciprocității	107
§2. Drepturi și idealuri: Rudolf Stammler și echilibrul delicat între forma juridică și conținutul evolutiv	108
§3. Mircea Djuvara: eruditul cu multiple fațete, pilon pluridisciplinar al gândirii juridice și politice	109
§4. Bazele neo-kantiene ale filosofiei juridice a lui Mircea Djuvara: supremația rațiunii asupra factorilor sociali și psihologici	110
§5. Eugeniu Speranția: un spirit enciclopedic	111
5.1. Filosofia dreptului conform lui Eugeniu Speranția: între rațiune, constrângere și spiritualizare	111
5.2. Importanța filosofiei dreptului: rolul său la fundația spirituală a dreptului	112
§6. Critica lui Eugeniu Speranția la adresa pozitivismului juridic: între limitele analizei și deschiderea către dimensiunea spirituală	113
§7. Contribuția lui Eugeniu Speranția la dezvoltarea gândirii juridice: o viziune integratoare și holistă	113
§8. Conceptul de normă în filosofia dreptului lui Eugeniu Speranția	114
§9. Spiritualul și juridicul	115
§10. Delicatul echilibru între dreptul obiectiv și dreptul subiectiv: dincolo de norme, spre o libertate individuală înțeleaptă	117
§11. Contribuția luminată a lui Eugeniu Speranția la o filosofie a dreptului universală și umanistă	118

Capitolul VI. Labirintul juridic hegelian: explorări profunde ale filosofiei dreptului și a statului 120

Secțiunea 1. Între iluminism și conservatorism: moștenirea complexă a gândirii hegeliene în secolele al XIX-lea și al XX-lea	120
--	-----

Secțiunea a 2-a. Fenomenologia hegeliană: către absolut prin aventura conștiinței	121
Secțiunea a 3-a. Dialectica hegeliană: căutarea adeptului adevărului	121
Secțiunea a 4-a. Praxisul juridic în filosofia hegeliană: redefinirea vieții prin intermediul dreptului	123
Secțiunea a 5-a. Omul instruit: între subiectul teoretic și subiectul de drept	123
Secțiunea a 6-a. Concepția hegeliană despre alienare și impactul său asupra subiectului de drept: între teorie și realitate socială	124
Secțiunea a 7-a. Căutarea hegeliană a validității dreptului: între logica formală și necesitatea voinței	125
Secțiunea a 8-a. Individualitate eclipsată: analiza critică a filosofiei juridice a lui Hegel	126
Secțiunea a 9-a. Dialectica libertății: de la voința abstractă la moralitatea concretă	127
A. Emergența libertății morale: de la dreptul abstract la autodeterminarea etică	128
B. Etică și individualitate: Hegel și redefinirea moralei în contextul dreptului	129
C. Eticul hegelian: fundament al dreptului și moralei, enigmă a individului în societate	129
Secțiunea a 10-a. Căutarea hegeliană a justiției: un dialog dialectic între individ, drept și etic	130
Capitolul VII. Fundamentele școlii istorice germane: între Volksgesit și necesitatea istorică	131
Secțiunea 1. Școala istorică germană: reflecții asupra teoriei juridice – între Savigny și Hegel	131
Secțiunea a 2-a. Eclipsa dreptului: ideologia național-socialistă și denaturarea justiției – filosofii în slujba absurdului: pervertirea nazistă a fundamentelor dreptului	132
Capitolul VIII. Structuralismul – revoluția intelectuală în științele sociale.....	134
Secțiunea 1. Structuralismul – metamorfoza științelor umane	134
Secțiunea a 2-a. Fundamentele ascunse: structura inconștientă a societății	135
Secțiunea a 3-a. Structura în antropologie – Lévi-Strauss și metoda structuralistă	135
Secțiunea a 4-a. Structuralismul: o contestare a subiectivității și a istoricismului	137
Secțiunea a 5-a. Tainele dreptului dezvăluite: dincolo de legi, o călătorie profundă în misterele structuralismului juridic	139
Secțiunea a 6-a. Arhitectii justiției: fundamentele dreptului iluminate de structuralism	140

Capitolul IX. De la justiția abstractă la înflorirea individuală: revoluția utilitaristă în peisajul juridic	142
Secțiunea 1. Jeremy Bentham: arhitectul schimbării juridice – explorarea curentului utilitarist și redefinirea fundamentelor filosofice	142
§1. Dreptul utilitarist: între plăcere, interes și ficțiunea hazardului	143
§2. Iconoclastul utilitarist: Bentham și deconstrucția radicală a fundamentelor justiției	145
Secțiunea a 2-a. Lupta pentru drept: Rudolf von Jhering și evoluționismul juridic	145
§1. Rudolf von Jhering: între dinamism juridic și luptă permanentă pentru drept	145
§2. Dreptul ca luptă organizată și concepția evolutivă a dreptului	146
§3. Lupta organizată, statul protector și fundamentarea evoluționistă a dreptului	146
Capitolul X. Ecloziunea pozitivismului: Auguste Comte și misiunea sa socială	148
Secțiunea 1. Auguste Comte: părintele fondator al pozitivismului	148
§1. Moștenirea luminoasă a lui Auguste Comte: pozitivismul în plină ascensiune	148
§2. Viziunea pozitivistă a lui Auguste Comte: revoluție în gândirea socială și juridică	148
Secțiunea a 2-a. Dincolo de cuvinte: pozitivismul juridic, între autonomie riguroasă și provocări etice	150
§1. Strălucirea metodologică a pozitivismului exegetic	150
§2. Analiza subtilă a dreptului: curentul analitic al pozitivismului juridic	151
§3. Rigurozitate logică și pragmatism: pozitivismul logic în drept	152
§4. Pozitivismul de stat și autolimitarea puterii: analiza teoriei lui Carré de Malberg	152
§5. Multiplele fețe ale pozitivismului juridic: contribuții la fundamentarea justiției	153
Capitolul XI. Normativismul kelsenian: construirea unei arhitecturi juridice fără fundamente metafizice	154
Secțiunea 1. Kelsen: strălucirea analitică în revoluția gândirii juridice	154
Secțiunea a 2-a. Kelsen și căutarea unei științe juridice pure: între normativism și distincția radicală de morală	155
Secțiunea a 3-a. Validitatea în centrul normativismului kelsenian: fundamente și implicații juridice	156
Secțiunea a 4-a. Delicatul echilibru între validitate și eficacitate în normativismul kelsenian	156
Secțiunea a 5-a. Dincolo de dualism: Kelsen rupe lanțurile și contopește statul cu dreptul	157
Secțiunea a 6-a. Dincolo de puritatea juridică: slăbiciunile normativismului kelsenian – între absolutism, logică formală și iluzii de puritate	158
Secțiunea a 7-a. Hans Kelsen: între normativism și provocările justiției	159

Capitolul XII. Valurile schimbării: călătorie în inima transformărilor sociale – explorări ale curentului sociologic 160

Secțiunea 1. Vizionar al dreptului și arhitect al transformării statului:	
Léon Duguit, între Durkheim și Comte	160
§1. Léon Duguit: pionier al dreptului social și arhitect constituțional	160
§2. Renașterea juridică: Léon Duguit și revoluția experienței în drept	161
§3. Duguit: revoluția juridică – de la ficțiunea națională la puterea solidarității sociale	161
§4. Revoluția juridică a lui Duguit: pledoarie pentru o justiție socială și emancipatoare	162
Secțiunea a 2-a. Georges Gurvitch: pionier sociologic, martor al revoluției ruse și arhitect al unei noi viziuni asupra dreptului	163
§1. Gurvitch și dreptul social dinamic: o viziune pluralistă revoluționară	164
§2. Gurvitch și rădăcinile profunde ale justiției: o explorare dinamică.....	165
Secțiunea a 3-a. Max Weber: între normativismul kelsenian și decizionismul schmitteean	165
§1. Între norme și decizii: contribuția lui Max Weber la gândirea socio-juridică	165
§2. Căutarea legitimității: Max Weber și echilibrul fragil între raționalitatea formală și valorile culturale în ordinea juridică	166
§3. Contribuția lui Max Weber la justiție: analiza sociologică a fundamentelor profunde ale dreptului și moralei	167

Capitolul XIII. În inima marxismului: Karl Marx și revoluția sa ideologică 169

Secțiunea 1. Karl Marx: arhitect vizionar al doctrinei revoluționare și fondator al gândirii socialiste	169
§1. Karl Marx: îndrăzneala gândirii, o călătorie de la naștere la moștenirea revoluționară	169
§2. Între Hegel și Feuerbach: revoluția umanistă a lui Marx în scrierile sale din tinerețe de filosofie și economie politică	170
§3. De la înstrăinarea spirituală la revolta materialistă: Marx în fața lui Hegel și emergența unei viziuni critice asupra alienării în capitalismul industrial	171
§4. De la alienare la emancipare: Marx și căutarea proprietății comune.....	171
§5. Drumul către o umanitate eliberată: Marx și căutarea unui comunism autentic	172
§6. De la alienare la eliberare: praxisul revoluționar al lui Marx	173
§7. De la tinerețea umanistă la maturitatea structurală: evoluția gândirii marxiste	174
§8. Critica marxistă a filosofiei hegeliene a dreptului: statul ca produs al luptei de clase	175
§9. Karl Marx: arhitect al justiției sociale radicale	176

Secțiunea a 2-a. Redefinirea puterii: de la dictatura proletariatului la căutarea libertății	177
§1. Lenin și căutarea revoluționară a dreptății: reflecții asupra emancipării proletariatului și fundamentele comunismului	178
§2. Evoluția concepțiilor despre stat și drept în URSS-ul post-revoluționar: de la Marx la Hrușciov	178
§3. Criza umanității: o critică profundă a marxismului și a consecințelor sale sociale	179
§4. Marxism-leninismul și dreptul: între egalitate socială și controverse juridice	180
Capitolul XIV. Gramsci și virajul neomarxist: dincolo de economie	181
Secțiunea 1. Antonio Gramsci: revoluția culturală în labirintul neomarxismului	181
§1. Antonio Gramsci: gândirea care a zguduit fundațiile marxismului și arhitectul unei renașteri culturale în Italia	181
§2. Gramsci și Croce: la granițele unei dialectici echilibrate	181
§3. Gramsci și construcția unui bloc istoric: între hegemonie, consens și dispariția statului	182
§4. Gramsci și justiția culturală: contribuția crucială la etică și la transformarea socială	183
Secțiunea a 2-a. Reconfigurarea gândirii marxiste: Louis Althusser și virajul său epistemologic	184
§1. Louis Althusser: o revoluție epistemologică în marxism	184
§2. Gândirea epistemologică a lui Louis Althusser: dincolo de determinismul economic	184
§3. Supradeterminarea și reproducerea raporturilor de producție: Althusser și complexitatea structurală a marxismului	185
§4. Contribuția lui Althusser la fundamentarea dreptului și justiției: o analiză structurală a raporturilor de putere	186
Secțiunea a 3-a. Reinventarea marxismului: Habermas și gânditorii Școlii de la Frankfurt	187
§1. Școala de la Frankfurt în fața provocărilor capitalismului târziu	187
§2. Normativitatea în inima transformării sociale: Habermas și redefinirea teoriei marxiste	187
§3. Raționalitatea discursivă a lui Habermas: spre o refacere a fundamentelor dreptului și justiției	188
Secțiunea a 4-a. Herbert Marcuse: de la fenomenologie la critica socială	189
§1. Dincolo de rădăcinile totalitare: examinarea critică a lui Marcuse asupra autorității și familiei	189
§2. Căutarea emancipării: analiza critică a societății contemporane conform lui Herbert Marcuse	189
§3. Dominație și reprimare în societatea capitalistă târzie: o analiză critică a statului și dreptului conform lui Marcuse	190
Secțiunea a 5-a. Erich Fromm: între psihanaliză și marxism, o critică a societății contemporane	191
§1. Erich Fromm: între Freud și Marx, o reorientare critică a psihanalizei	192

§2. De la ruptură la reconciliere: Erich Fromm și căutarea autenticității umane	192
§3. Idolatrie, alienare și rebeliune: căutarea umanității conform lui Erich Fromm	194
§4. Căutarea umanității în societatea modernă: Erich Fromm și critica fundamentelor juridice și morale	195

Capitolul XV. Liberalism și individualitate: între utopie strălucitoare și realitate ambiguă	196
Secțiunea 1. Alexis de Tocqueville: un observator perspicace al democrației și societății	196
§1. Formarea unui gânditor: anii de tinerețe ai lui Alexis de Tocqueville	196
§2. Democrația conform lui Tocqueville: între egalitate, libertate și capcanele individualismului	197
§3. Fundamentele democratice ale justiției conform lui Tocqueville: egalitate, societate civilă și prevenirea tiraniei majorității	199
Secțiunea a 2-a. John Stuart Mill: între rigoare educativă și liberalism modern	199
§1. John Stuart Mill: educație strictă, utilitarism și apărare a libertății individuale	199
§2. John Stuart Mill: echilibrul delicat între libertate, utilitarism și limitele puterii sociale	200
§3. John Stuart Mill: justiția la intersecția liberalismului cu utilitarismul	201
Secțiunea a 3-a. Călea libertății: Friedrich Hayek, arhitectul liberalismului în secolul XX	202
§1. F.A. Hayek: de la Viena la libertatea mondială, saga unui pionier al liberalismului	202
§2. Hayek și constituția libertății: critica raționalismului politic	202
§3. Fundamentele juridice ale libertății individuale: contribuția lui Hayek la evoluția dreptului și justiției	203
Secțiunea a 4-a. Dincolo de justiție: moștenirea durabilă a lui John Rawls	204
§1. John Rawls: calea ascunsă spre justiție	204
§2. Rawls și construcția armonioasă a societății libere	205
§3. Vălul ignoranței: fundamentele justiției conform lui Rawls	205
§4. Dincolo de vâl: construcția politică conform lui Rawls, între justificare și consens	206
§5. Rawls și consensul prin suprapunere: între politică și doctrinele comprehensive	207
§6. Rawls și prioritatea dreptului: între restricție și cooperare socială	208
§7. Rawls și justiția ca echitate: reconfigurarea rădăcinilor morale ale dreptului	209

Capitolul XVI. Răzvrătirea intelectuală: Nietzsche și Heidegger – critica raționalism-umanismului modern	211
Secțiunea 1. Friedrich Nietzsche: portretul unui filosof iconoclast	211
§1. Apariția unui vizionar: viața și opera lui Friedrich Nietzsche	211
§2. Critica radicală a lui Nietzsche la adresa dreptului și statului: prăbușirea fundamentelor civilizației occidentale	211
§3. Revoluția Nietzsche: impactul asupra fundamentelor dreptului și justiției	213
Secțiunea a 2-a. Heidegger și metafizica deconstruită	213
§1. Moștenirea lui Heidegger: între metafizică și fenomenologie	213
§2. Heidegger și criza umanismului modern: o redefinire radicală a existenței și a politicului	214
§3. Revoluția heideggeriană: redefinirea rădăcinilor dreptului și justiției	215
Concluzii. Justiția de-a lungul timpului: odisee filosofică și chemare către un viitor mai drept	216
Bibliografie	219

Partea I

Antichitatea și Evul Mediu: o călătorie spre rădăcinile dreptului european

Atunci când ne întoarcem la rădăcinile dreptului european, ne regăsim în inima Antichității și Evului Mediu, în contextul juridic care a modelat Europa așa cum o cunoaștem noi astăzi. Convingerea noastră fermă este că orice dialog despre drept trebuie să își înceapă inevitabil călătoria în timp prin revenirea la fundamentele antichității greco-romane. Aici se află sursa dezvoltării ulterioare a continentului european.

Chiar dacă societatea noastră contemporană pare a fi o lume îndepărtată de acele vremuri străvechi, principiile fundamentale ale guvernării au rezistat încercării timpului. Concepte atemporale precum supremația constituțională, justiția, libertatea și egalitatea au persistat de-a lungul timpului, dezvoltându-și relevanța în prezentul cadru juridic. Dezbaterile contemporane despre justiția socială, libertatea individuală sau egalitatea drepturilor vor fi acum văzute în lumina reflecțiilor unor vizionari antici precum Aristotel.

Vom pune în lumină moștenirea filosofică a acestei epoci îndepărtate, evidențiind importanța crucială a ideilor precum suveranitatea legii și rolul determinant al clasei de mijloc în menținerea stabilității statului. Dezbaterile actuale despre guvernare, deși ancorate în complexitatea erei noastre moderne, își găsesc, în opinia noastră, rădăcinile profunde în reflecțiile gânditorilor antici. Aristotel, cu explorarea suveranității legii, se conturează ca o figură cheie ale cărei idei continuă să răsune de-a lungul secolelor.

Pentru a susține necesitatea întoarcerii la sursele antice pentru a lămuri discuțiile contemporane despre drept, ne vom baza pe ideea provocatoare exprimată de Lévy-Bruhl, care sugerează că există un substrat de mentalitate primitivă în orice gândire umană, independent de nivelul de dezvoltare intelectuală atins. Cu toate acestea, nu acceptăm fără critică ideea că societatea din vremea lui Solon ar fi fost primitivă, evidențiind provocările intrinseci ale susținerii unei astfel de ipoteze în analiza istorică. Astfel, această primă parte oferă o călătorie în timp, invitând cititorul să privească în trecut pentru a înțelege mai bine prezentul și viitorul.

Capitolul I

Evoluția societății antice grecești: de la omnipotența statului la recunoașterea libertății individuale prin drept și gândirea raționalistă

Unii autori atribuie evoluția societății antice grecești unor factori precum dezvoltarea materială¹, în timp ce alții subliniază transformarea inteligenței umane de-a lungul timpului, evidențiind astfel influența factorului religios². Indiferent de forța care a condus la schimbările din societatea antică, este incontestabil faptul că acestea au urmat o traiectorie unidirecțională, evoluând de la omnipotența statului la recunoașterea tot mai mare a libertății individuale.

Chiar dacă cultul statului-cetate nu a dispărut complet, acesta s-a erodat treptat în numele libertății individuale³. Reformele introduse de figuri precum Licurg și Solon sunt considerate adevărate revoluții care, prin prisma dreptului, au deschis calea către o mai mare libertate individuală. Deși șablonul inițial al societății închise a persistat, acesta a fost înlocuit cu un model de societate deschisă, favorizând o mai mare libertate de mișcare în spațiul social⁴.

Gândirea raționalistă dobândește o importanță tot mai mare în organizarea socială. Filosofi de seamă precum Platon și Aristotel concep sufletul uman ca divin, marcând astfel începutul recunoașterii demnității umane⁵. Gândirea raționalistă se împletește cu sfera morală, unde sancțiunile decurg din abaterile de la rațiune. În această perspectivă, morala prevalează asupra dreptului, evaluând comportamentul în funcție de o atitudine internă ce vizează controlul pasiunilor umane⁶.

Secțiunea 1. Licurg din Sparta: între reforme revoluționare și limitări ale libertății individuale

O figură enigmatică a Greciei antice, Licurg, pretinsul legiuitor, a generat dezbateri cu privire la existența sa reală⁷. Conform viziunii lui Rousseau, el ar fi fost prototipul

---

¹ M.I. Finley, *Économie et société en Grèce ancienne*, introduction de B.D. Shaw et R.P. Saller, traduit de l'anglais par Jeannie Carlier, Éd. La Découverte, Paris, 1984.

² F. de Coulanges, *La cité antique*, Flammarion, Paris, 2009.

³ R.W. Wallace, *Solon the Thinker: Political Thought in Archaic Athens*, London, Routledge, 2013.

⁴ P.J. Rhodes, *A History of the Classical Greek World: 478-323 BC*, Wiley-Blackwell, 2010.

⁵ C. River (ed.), *Plato and Aristotle: The Lives and Legacies of History's Greatest Philosophers*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2014.

⁶ P. Hadot, *La naissance de la philosophie*, Gallimard, Paris, 1999.

⁷ Plutarch, *Lycurgus: The Life and Times of the Lawgiver of Sparta*, traduit par R.J.A. Talbert, Routledge, New York, 2004.

legiuitorului antic, orcheștrând trecerea de la dominația regală la limitarea puterii regale de către aristocrație sau la emanciparea puterii poporului¹. Licurg ar fi avut un rol determinant în slăbirea regalității spartane prin reforme ingenioase, instituind astfel un echilibru al puterilor. Lui i se atribuie realizarea unei transformări decisive în Sparta, remodelând peisajul politic și instaurând un echilibru între prerogativa regală și voința populară. Conform spuselor lui Plutarh², Licurg ar fi restricționat puterea regală plasând-o sub autoritatea Senatului, stabilind astfel un echilibru al puterilor.

În paralel, el a introdus reforme sociale menite să destindă o societate închistată în tradiții. Eforturile sale pentru atenuarea inegalităților sociale prin redistribuirea resurselor au asigurat subzistența alimentară a fiecărui cetățean. În plus, au fost luate măsuri pentru a reprima goana după bogăție, cum ar fi introducerea unei monede mai puțin prețioasă.

Educația ocupa un loc central în prioritățile lui Licurg, care a implementat metode riguroase pentru a forma tineretul spartan. Relațiile familiale erau, de asemenea, reglementate pe considerente de eugenie, influențând astfel procrearea.

Licurg nu și-a formalizat reformele sub forma unor legi scrise. În viziunea sa, regulile vieții sociale și politice trebuiau să se bazeze pe consimțământul individual și să rămână ancorate în conștiința colectivă. Reformele sale urmăreau să consolideze cetatea mai degrabă decât să pună în prim-plan individualitatea³. În contextul spartan, libertatea individuală, așa cum o concepem astăzi, nu exista⁴.

Cu toate progresele aduse de reformele lui Licurg pentru consolidarea cetății, individul rămânea în mare măsură subordonat statului, iar libertatea totală era contrariată, în special de statutul sclavilor⁵. Totuși, aceste reforme au reprezentat un pas spre recunoașterea treptată a individului ca entitate distinctă, îndepărtându-se astfel de o viață socială strict supusă statului-cetate⁶.

Chiar dacă existența reală a lui Licurg rămâne supusă dezbaterii, impactul său asupra transformării societății spartane este incontestabil. Prin reforme ingenioase, el a instituit un echilibru al puterilor, a restricționat regalitatea și a atenuat unele inegalități sociale. Cu toate acestea, libertatea individuală, așa cum o concepem noi astăzi, nu era o realitate în contextul spartan, individul rămânând în mare măsură subordonat statului. Reformele lui Licurg au constituit totuși un progres către recunoașterea progresivă a individului în cadrul unei societăți odinioară strict supuse statului-cetate.

¹ J.-J. Rousseau, *Du contrat social*, Flammarion, Paris, 1999.

² Plutarque, *Vies Parallèles*, tome I, Les Belles Lettres, Paris, 2014.

³ M. Barbier, *La modernité politique*, PUF, Paris, 2000, p. 12.

⁴ O. Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 574.

⁵ C. Mossé, A. Schnapp-Gourbeillon, *Précis d'histoire greque du début du deuxième millénaire à la bataille d'Actium*, Armand Colin, Paris, 1990, p. 153.

⁶ Plutarh, *Lycurg*, V, în *Vieți paralele*, Ed. Științifică, București, 1963, p. 131-138; pentru mai multe detalii, a se vedea N. Popa, G. Dănișor, I. Dogaru, D.C. Dănișor, *Filosofia dreptului. Marile curente*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2010, p. 4-7.

§1. Solon din Salamina: legiuitor și reformator al Atenei antice

Solon, eminent printre Cei Șapte Înțelepți ai Greciei antice, s-a dovedit a fi un om de stat, un legiuitor și un poet a cărui moștenire a influențat profund traiectoria Atenei în secolul al VI-lea î.Hr. Originar din Salamina, Attica, provenind dintr-o familie nobilă, dar sărăcită, el s-a angajat să restaureze măreția familiei sale după o serie de călătorii în care s-a îmbogățit din comerțul cu ulei de măsline¹, călătorii care i-au clădit înțelepciunea și experiența sa unică².

Revenind la Atena prosper și înțelept, Solon a câștigat respectul atât al nobililor, cât și al claselor populare. Statutul său printre Cei Șapte Înțelepți, alături de Thales, Pittacos și alții³, îi atestă înțelepciunea excepțională și influența transcendentă asupra gândirii grecești.

Scena politică din Atena din timpul lui Solon era marcată de conflicte de clasă, marii nobili acaparând terenurile în detrimentul populației. În anul 594 î.Hr., devenit arhonte, el a inițiat o reformă îndrăzneată, dar echilibrată, prin abolirea datoriilor, eliberând astfel debitorii și inițiind o schimbare socială semnificativă.

Solon a căutat un echilibru subtil, evitând măsurile extreme împotriva nobilimii și instaurând un sistem cenzar care să le permită tuturor cetățenilor să participe la Adunarea Populară⁴. Astfel, Solon a contribuit la stabilirea democrației ateniene.

Dincolo de reformele politice, el a transformat și alte aspecte ale vieții sociale. A eliberat indivizii restrângând puterea părinților asupra copiilor și abolind unele practici condamnabile. Prin promulgarea unor legi etice și morale, el a stabilit norme de conduită individuală, punând în valoare virtutea și noblețea de caracter.

Reformele sale economice au fost, de asemenea, remarcabile⁵, constând într-o redistribuire echitabilă a terenurilor și în autorizarea cetățenilor obișnuiți să cumpere terenuri nobiliare, slăbind astfel controlul aristocrației funciare.

Moștenirea lui Solon transpare în legile, discursurile și poeziile sale, care reflectă o înțelegere profundă a principiilor democratice și a justiției sociale. Angajamentul său de a evita despotismul, moderația sa în reformă și pledoaria sa pentru libertatea individuală au lăsat o amprentă de neșters asupra peisajului politic.

Prin urmare, Solon a ocupat o poziție centrală în istoria Atenei ca legiuitor și reformator. Acțiunile sale au pus bazele democrației ateniene, armonizând interesele diferitelor clase sociale și punând fundațiile unei societăți mai echitabile. Influența sa răsună de-a lungul veacurilor, subliniind importanța unei guvernări luminate și a unor reforme sociale echitabile pentru bunăstarea unei cetăți.

¹ A. Bonnard, *Civilizația greacă*, vol. I, De la Iliada la Parthenon, Ed. Științifică, București, 1967, p. 125.

² Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, Ed. Sport-Turism, București, 1981, p. 445.

³ Diogene Laertios, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, Ed. Academiei, București, 1963, p. 126-127.

⁴ O. Drîmba, op. cit., p. 568.

⁵ A. Bonnard, op. cit., p. 130.

§2. Solon la Atena: arhitect al democrației și apărător al celor oprimați

În timpul lui Solon, lider iluminat și legiuitor, cetatea era marcată de contradicții între clasele sociale, cu o oligarhie aristocratică puternică și o populație tot mai sărăcită. Nobilii dobândiseră majoritatea terenurilor, reducând populația liberă la servitute. Solon, conștient de tensiunile sociale crescânde, a elaborat legi înțelepte pentru a limita puterea aristocraților și a pune capăt sclaviei poporului.

El a făcut reforme importante, instituind o democrație censitară în care dreptul de vot era acordat tuturor cetățenilor. A creat o Adunare Populară în care fiecare cetățean putea să se exprime și să voteze, instaurând astfel egalitatea politică. De asemenea, crearea tribunalului heliaștilor, un tribunal popular care avea puterea de apel împotriva deciziilor magistraților, a consolidat justiția democratică.

Legiuitorul a reușit să găsească un compromis între clasele sociale, evitând conflictele grave de clasă. Deși au existat unele critici, Solon a păstrat o anumită formă de putere aristocratică, acordând totuși drepturi semnificative poporului. Angajamentul său față de justiție și egalitate i-a adus simpatia populației, chiar dacă succesorul său, Pisistrate, a instituit în cele din urmă tirania la Atena.

Solon a jucat un rol central în crearea unei democrații echilibrate și a refuzat să devină un tiran, în ciuda presiunii epocii sale. Contribuția sa la evoluția societății grecești și la politică în general rămâne de neprețuit.

§3. Solon, pionier al libertății: legile care au modelat democrația ateniană

Impactul legilor emise de Solon la Atena denotă angajamentul său față de consolidarea democrației. Căutând să evite tulburările și să restabilească echilibrul social, Solon a făcut reforme îndrăznețe, eliberând atât terenurile, cât și persoanele. Legile sale au restricționat puterea oligarhiei aristocratice și au stabilit principii fundamentale pentru societatea ateniană.

Reformele au atins diverse domenii, de la anularea datoriilor, până la eliberarea persoanelor vândute ca sclavi în afara cetății. Solon a întreprins, de asemenea, o reformă monetară și a introdus legi privind moștenirea aristocratică. Limitarea puterii familiilor nobile și posibilitatea pentru cetățenii obișnuiți de a cumpăra terenuri au consolidat egalitatea.

Aspecte specifice ale legislației sale, cum ar fi interzicerea împrumuturilor având ca garanție persoanele și protejarea drepturilor orfanilor, demonstrează preocuparea sa pentru justiție și libertate individuală. Maximele morale raportate de Apolodor subliniază valorile morale care l-au ghidat pe Solon în rolul său de legiuitor¹. Viziunea sa morală și angajamentul față de principii etice înalte se reflectă în reformele sale legislative, marcând astfel începutul unei ere a libertății și egalității la Atena².

¹ *Diogene Laertios*, op. cit., p. 126-128, 132.

² Pentru mai multe detalii, a se vedea *N. Popa, G. Dănișor, I. Dogaru, D.C. Dănișor*, op. cit., p. 7-11.

§4. Solon cel drept: creator al fundamentelor juridice ale democrației ateniene

Solon, eminent legiuitor al Greciei antice, a adus contribuții semnificative la fundamentarea dreptului și justiției. Reformele sale au lăsat o amprentă durabilă asupra sistemului juridic și au pus bazele democrației ateniene.

În ceea ce privește eliberarea de datorii și a persoanelor, Solon a abolit datoriile acumulate de cetățeni, evitând astfel ca unii să cadă în sclavie din cauza obligațiilor financiare. Această măsură a consolidat principiul justiției sociale prin eliminarea servituții legate de datorie. În ceea ce privește reforma monetară, el a introdus reforme economice, inclusiv reglementarea monedei. Aceasta a contribuit la instaurarea unei echități economice prin stabilizarea schimburilor comerciale și minimizarea inegalităților economice. De asemenea, prin introducerea unor legi privind distribuția echitabilă a moștenirii, Solon a contribuit la reducerea concentrării excesive a bogățiilor în familiile aristocratice. Aceasta a favorizat o distribuție mai echitabilă a bunurilor și a consolidat principiul justiției economice. A permis, de asemenea, cetățenilor obișnuiți să cumpere terenuri anterior rezervate aristocrației. Această măsură a extins accesul la proprietatea funciară, promovând astfel egalitatea socială și economică. În ceea ce privește limitarea puterii familiale, Solon a restricționat puterea patriarhală prin limitarea controlului părinților asupra vieții și morții copiilor lor. Această măsură a consolidat drepturile individuale și a contribuit la stabilirea principiilor juridice fundamentale. Introducerea tribunalului heliaștilor a consolidat transparența și echitatea în sistemul judiciar, oferind cetățenilor o modalitate de a se apăra împotriva abuzurilor de putere. Maximele morale ale lui Solon, raportate de Apolodor – „Ai încredere în noblețea de caracter mai degrabă decât în jurăminte! Nu minți niciodată! Urăște scopurile mărunte! Nu-ți lega prietenii ușor și nu renunța la cele vechi! Învăță mai întâi să ascuți, apoi să comanzi! Când oferi un sfat cuiva, caută să-i fii cât mai util posibil, nu doar plăcut! Ia rațiunea drept călăuză! Nu-ți asocia destinul cu cei răi! Cinstește-ți zeii, respectă-ți părinții!” – au avut un impact semnificativ asupra concepției despre justiție. Principiile sale, cum ar fi integritatea, noblețea de caracter și respectul față de zei, au influențat morala și etica ce stau la baza sistemului juridic. Combinând aceste reforme, Solon a contribuit semnificativ la instituirea unui sistem juridic mai echitabil, la protejarea drepturilor individuale și la crearea unei baze solide pentru dezvoltarea ulterioară a democrației și justiției ateniene. Contribuțiile sale au influențat conceptele de justiție și drept în istoria Greciei antice.

Secțiunea a 3-a. Sofiștii și soluțiile lor: de la revoluția intelectuală la apariția gândirii juridice și politice în Grecia Antică

Sofiștii au fost gânditori care și-au propagat ideile în secolul al V-lea î.Hr., într-o perioadă în care democrația se instala la Atena. Se spune, și acest aspect este de o importanță deosebită, că „în secolul al V-lea î.Hr., Grecia cunoaște apariția a două

fenomene noi: democrația și sofistica”¹. Aceste două fenomene au marcat profund viața politică și socială a Greciei, presupunându-se reciproc, deoarece „regimul orientat către democrație presupune recunoașterea puterii cuvântului în dezbateră politică și arta retoricii care vizează să convingă”².

Odată cu sofistii, se produce o adevărată revoluție intelectuală³, căci în această perioadă s-au pus bazele înlocuirii cauzelor divine cu cele naturale. Deși existau antecedente în rândul pre-socraticilor, care au contribuit în mare măsură la eliminarea factorilor divini din cosmos, în această perioadă importanța omului a ieșit în evidență cu adevărat. Cu toate acestea, chiar și în cercetarea despre *physis*, pre-socraticii au creat dicotomii care au condus în cele din urmă la speculațiile sofiste⁴.

§1. Relativitatea și supremația individului

O caracteristică fundamentală a sofistilor constă în promovarea relativității, ridicând individul uman la rangul de „măsură a tuturor lucrurilor”. Această abordare a constituit o ruptură semnificativă, deoarece, în Grecia antică, cetatea avea o importanță covârșitoare, cantonând individul într-o subordonare totală în calitate de cetățean. Revendicarea supremației individualității reprezenta o inițiativă subversivă, expunându-i pe sofisti la posibile sancțiuni severe din partea cetății. Astfel, sofistii sunt percepuți ca inițiatorii trezirii intelectuale grecești, având o contribuție crucială la evoluția gândirii filosofice în Grecia antică.

Este relevant să subliniem că, odată cu apariția sofistilor, este expus pentru prima dată un conflict până atunci inexistent între cetate și individ. Această perioadă marchează o punere în valoare fără precedent a individului. Prin proclamarea relativității legilor, se afirmă că acestea sunt rezultatul creației umane, omul devenind astfel punctul lor de referință. Oponându-se absolutismului și acordându-i individului încredere, individualismul sofist presupune democrația⁵, tot așa cum democrația presupune libertatea individuală.

Cu toate acestea, insistând asupra rolului individului, apare întrebarea privind pregătirea acestuia pentru competența politică. Sofistii atingeau acest obiectiv în schimbul unei sume considerabile, oferindu-și învățătura tinerilor proveniți din familii înstărite. Pedagogia lor încuraja acești tineri să nu caute atât adevărul, cât persuasiunea, punând accentul pe arta convingerii.

¹ J.C. Billier, A. Maryioli, *Histoire de la philosophie du droit*, Armand Colin, Paris, 2001, p. 49.

² Idem, p. 49.

³ W.K. Guthrie, *Sofiștii*, Ed. Humanitas, București, 1999, p. 21.

⁴ Pentru o abordare mai detaliată a sofistilor, a se vedea N. Popa, G. Dănișor, I. Dogaru, D.C. Dănișor, op. cit., p. 11-22.

⁵ P. Hadot, *Ce este filosofia antică*, Ed. Polirom, Iași, 1977, p. 41.